

Nagykorosi prepa koromban Olasz Imre nyugalmazott gimnáziumi tanáréknál is laktam a Kecskeméti utcában. A krisztusarcú, tudós tanár nemcsak Heron meg Thales tudományában volt járatos, de a szépirodalomban is. Ezt úgymond lelki szükségletének tartotta Arany János városában.

Tanár úr hamarosan felismerte, hogy fantáziám felettébb nem háborítja sem Pithagoras, sem pedig az exponenciális egyenletek logikája. mert a kabakomba inkább azt töltöttem — izgalmas szellemi kalandokba merülve —, hogy milyen lelkiidegi indítékok vezették el a költőt — a Bach korszak fojtogató légkörében — a világirodalmi szinten is páratlan balladákig.

Mitagadás, csodálkozásra nyílt szemem, amikor „birodalmába” szólított tanár úr. — Mert az volt ám a birodalom! Politizozott polcokon körben könyvek színes regimentje sorakozott. Amuldozásom koronájaként egyet leemelt közülük. Címoldalán ez állt: Juhász Gyula; Ez az én vérem. Ma már badarság lenne azt állítanom és nagyképu filozopterkedés, hogy akkor felmértem az adott szituáció szimbolikus értelmét, az viszont abszolút nyíltá vált előttem, hogy a kálvinista levegőjű városban (1946-ban!), Olasz tanár úr jóval több volt, mint a kisvárosi tarokkozók vegetatív életigenlése, vagy a presbiteri árnyalatú kiscgazdapártiság, ahol a jobboldali kulisszák mögött bátyám-uramék kóstolgatták a maradék szőlőföld levét. Tanár úr, etetől a pajzsika lenyomatnak szánt világító idegen maradt, de annál közelebb került lelkeleg — és nem hideg számításból — a vajúda készülő új világhoz. Gyakorta láttam kétkezielkei parolázni. Életbölcességétől a társadalmi csúszás-mászás idegen maradt. Könyvtárban bukkantam rá egy régi német kiadásban a Kommunista Kiáltványra is.

De őltsem csak másba a szót, e nem éppen hasznatlan kitérő után. Egy, a Cifra kertben tett sétánk alkalmával elárulta, hogy a húszas esztendőkből gyakran megfordult Szegeden, ahová rokon kapcsolatok is fűzték. Ilyenkor felkereste Vili bácsi (Bauda Vilmos) kocsmáját is, ahol olcsó, fokhagymás bablevest mértek. Ő ugyan anti-alkoholista volt, de a világ s benne az emberek megismerése tekintetében mindig a szomjúság érzete gyötörte. A kocsmá nemcsak kalandos vénájú tulajdonosáról volt híres Szeged-szerte, hanem arról is, hogy koldus és tudós itt éppenúgy helyt kapott, mint munkanélküli vagy költő. E neves helyen — mely a temetőhöz közel zajlott — Juhász Gyula is megfordult esetenként. (Ismert tény, hogy a költő gyakran sétált a temetőben.) Mondom, Vili bácsinál akadtak össze tizen-nyolc esztendő után mint régi ismerősök. A „Holnap”

Varsányi Péter

„GYULUSKÁT SZERETTE”

forradalmára, Nagyvárad sírhíghú szerelmese, s a Nagykorörsre szakadt mélybölcsletű tanár felidéztek a redakciókban zajlott érlelő vitákat. Bár Olasz Imre akkoriban garasozta a szót (saját vallomása alapján), de emlékében mégis azok az éjszakai váltódtak arannyá, melyeket Nagyváradon a „Holnap” születése idején töltött, mint csendes, de éhes szemlélődő:

Várad: a kicsi magyar élet Nagy és új küzdőit te adtad, Költők és más ifjú merészek Benned ébredtek és akartak.

Az egyik szegedi útja alkalmával a lakására is meghívja a költő, ahol édesanyja érzelmekre reagens egyénisége és szellemi frissesség pillanatok alatt felismeri a vidéki gimnáziumi tanárban, fia alkatának azt a rokonvonását, amely a gondolat-teremtő, csendes szemlélődésre utal.

Azon a bizonyos cifrakerti sétán a költő édesanyjáról is beszélt Olasz tanár úr, aki fia életrendjét okos liberalizmussal irányította. Anya volt Juhász Illésné, a sző legtisztább értelmében, aki gyermeke öröklött túlzérkenységét derűjével és nyugalmával ellensúlyozta. Ez a motiváció, a költő társadalomszemléletének alakulására is rányomta érzelmi bélyegét, amelyet az fémljelzett, hogy véle az édesanya is azonosult. Ha ennek az ellenkezőjét teszi, mindazt a nagygon is hús-vér ideált elsorvaszhatta volna fia lelkében, amely a pirosított májusokba vitte lelkesedését. — Bár nehéz rekonstruálnom 22 esztendő távolából teljes hi-telességgel tanár úr eszmefuttatását, de annyi kétségtelen, hogy Juhász nének volt olyan finom érzelmi-diplomaciái érzéke, hogy fiát a munkásotthonoktól távol-tartsa, ha az ösztönös anyai

álszeretetre apellált volna. Nem az utóbbit cselekedte.

Hát nem mondom, Olasz tanár úr peripatetikus irodalomrája olyan alapos volt, hogy sajátomná formálódott bennem. Mitagadás, amikor személyesen is megismerkedtem özv. Juhász Illésnével fia halálának 15 éves évfordulóján, illetve előestéjén, 1952 április 5-én — ezek a gondolatok maradtak vezérlőim Tegyeim hozzá, nem csalódtam. Fiáról „Gyuluskáról” beszélgettünk, hiszen így nevezte. Szeme könnyes volt és tüzes, akár édesanyáké háború után. Mondatainak milliójából egy megtört lélekarc nézett rám. Magas életkora ellenére (90 év!) a legapróbb részletekre is emlékezett, amelyek az elveszejtett fiával kapcsolatosak voltak. Törékeny alakjából — minden képzelgősségtől mentesen — érződött valami lenyűgöző, amit olyankor érez az ember, mikor az egyszerűséget csodálja. Gyakran alkalmazott tömondatokat. Amikor szóba hoztam Olasz tanár urat, s vázlatosan „leírtam” személyét: magas homlok, galambosz szakáll (Kossuth-szakállt viselt), sovány testalkat, s hogy Nagykorörsön élt, mint nyugalmazott gimnáziumi tanár — rábólintott:

— 1926 nyarán járt itt. Akkor még aktív tanár volt. Gyuluskát szerette — mondta, néhány pillanatnyi gondolkodás után.

Arról persze Juhász néni mitsem tudott, hogy gyakori látogatója voltam a szegedi temetőnek, ahol órákon keresztül bolyongtam, hogy a nagy muzsikusi sírjának lát-tán képzeletemben felpattog-janak a Dankó-melódiák, hogy egészséges víziómmal látva-láthassam Pálffy bíró-t, kezében a parázsan izzó Dózsa-fejjel, s a tiszamenti titkokat vallató Móra Ferencet,

aki a magyar tanyák szívét érzi a skarlátvörös alkonyatban. Újjáteremtő látomások voltak ezek, az aktívan csapongó kamaszok maradványai, életem végigkísérői, a szépség meglevenítő ereje akusztikusan és belső vizualitással. — Juhász Gyula sírjánál mindig időztem. Akarva-akaratlan a „Szeretnék néha visszajönni még...” kezdetű vers sorai muzsikáltak bennem. Az aggodást ilyen finom cizelláltsággal, megsejtő váteszséggel csak Ő tudta és tudja megérezni, megéreztetni.

Azt is elárulom már korábbi szegedi diákveimből, hogy gyakran láttam „...a sírok közt anyókat, ki halkan sírogtat”. Mintha Radnóti Nem tudhatom című verssora kelt volna életre. Előfordult, hogy órányit is otthagadt Juhász néni virágokat rendezni, s fia emlékét felidézni. Egy-egy síremlék mögül lestem minden mozdulatát. — Milyen feloldhatatlan az a fájdalom, amikor sírhant szakítja el az ember örömet!

1953. május 13-án a Dél-magyarországi szerkesztőségnek akkori portása közölte a szomorú hírt: özv. Juhász Illésné (Kálló Matild) 91 esztendőskorában elhunyt. A gyászszertartás időpontját 14.-re délután 3 órára tűzték ki. Félpszáznál aligha voltunk többen résztvevők. Az írószövetség szegedi csoportját négyen képviseltük: Ertsey Péter, Lódi Ferenc költők, s az azóta tragikus hirtelenséggel elhunyt Baricz Ottó és személyem. Rövid búcsúztatót mondtam a sírnál. A hozzártatózók iránti tiszteletemből nem volt célom holmi paposdi fortélyossággal a lelki fájdalmakat tovább szaggatni, hiszen azt elvégezte a tiszteendő atya. A következőket mondtam: „Kedves Gyászolók! — Öszinte megrendüléssel vettük hírtét annak, hogy özv. Juhász Illésné életének végéhez ért. Személyében olyan embert ismertünk, aki mindhaláláig gyermekéhez — élőkhöz és holtakhoz egyaránt — édesanya maradt, aki olyan nagyszerű embert nevelt fel, mint Juhász Gyula, a XX. századi szépirodalom és publicisztika halhatatlanja. Néhány Juhász Illésné emlékét háládatos gyermekének vessorai viszik tovább az időbe:

Es nézni, édesanya alszik-e? Almában megcsókolni a szí-
[vét].
Erezni, most is rámgondol
[szíve]
Szeretnék néha visszajönni
[még].

Tavaszi volt. Az orgonák fűrtjei fesleni készültek. Friss hant domborult a szegedi temetőben.

Andrássy Lajos

HA ELFÁRADT A FÉRFI

Jégcsapok közt

A hajnal rám zuhant, mint annyiszor ma is kivédhetetlenül, míg kínált s kívánt csókból kifagytam. Maradtam dermedt lött seb, mutogattam magamat éhes, kőbor ebeknek: futva, rémült-szörmeresztve s vonítva elkerültek! — Már-már olykor keserveesebb ez, mint a könnyű élet: látszatra szép, de nem csábít követni. Mégis köszönöm kell, hogy néha élek, csak ne kéne érte elettel fizetni.

A sóhaj

Sohase könnyű, mégis szélel elszáll; mint hópehely. Ne sűrítse, mert ha hótömb: lavinaként rombol... Egy lenge, kék sál, hópelyhet űzhet. — S megsebezhet később, mire eszmélnél, szakadéka hulltál.

Börtönben rekedt ifjúságom

Havat söpör a szél, a csontváz fázik bennem — s rácsa közt énekel a szív: belém rekedt az ifjúság felényi izgágasága s csintevésre hív.

Néha éppen a zord arcbor alatt les csiklandozásra alkalmat s ki lát: eltorzult szemről minden más lesejt csak éppen ezt nem. Es tudjátok mi bánt?

Hogy jégsgízzal elnyomtam e virgocok kamaszt magamban s ő, jaj amikor rágott belül, még felpofoztak csúnyán mlatta is! E keserű cukor

itt erjed bennem, mennyi éve máris! Feloldom hát e lázadó kamaszt; hevítse inkább fázós csontvelőmet, hogy fűtyörésze várjam a tavaszt.

Ne nézd az arcom

Ne nézd az arcom, nézd a szememet: felhők között a Nap! A félénk szeretet nem gyengébb mint a görccsös akarás, a durva csók, mit ösztön dühe ráz.

(Ha rád fonódik szememből a fátyol, kívánt testedet eltakarni: fázol, ha lefejtí selymed tekintetem: izzik a bőröd... Mégis számoljunk ma tízig.)

Ne nézd az arcom, nézd a szememet: felhők között a Nap! A félénk szeretet nem múlik mint a nyári zivatar, — és mindig tudja: mikor mit akar.

Tavaszi elébe futni

Szívárványcsóvás álmok kergetőznek köröttem, míg kitakart szívem fázik! Meddig álmodik bennem ez az egyik? Meddig csikorog bennem az a másik?

Végigtapintom dermedt ágát fáknak, bokroknak; téli jégcsap-ketrecében érzem buzdító, selemes melegét már rügyecskeknek... Hát várakozzák tétlen?

Kibontom jégcsap-záraitól én is a rügyet, amely örömtől virágzik, hogy ne vacogjon bennem az az egyik, s aludjon el egy időre a másik.

Ha elfáradt a férfi: néha játszik.



KOHÁN GYÖRGY

SZOBABELSŐ

keyné, s leszegte az állát, hogy enyhe kis toka képződött alatta.

Gazsiné zavartan köhintett. — Akarni akarnék, de hát... — A szőnyeg ismétlődő ábráit nézegette.

— Ha akar, akkor nincs baj — szakította félbe Micskeyné. — Hisz tudja, hogy évek óta küszködöm ezzel a sok... mindenféle lánnyal. — Cigaretta halászott ki a zsebéből, párnás kezeféjéhez ütögette. — Azt ígérte, ha Terike férjhez megy, átengedi a fiataloknak a lakást, s visszajön hozzánk. Így van?

— Így..., de hát másképp fordult. Az ember nem tudhatja előre.

— Mit nem tudhat előre? — Micskeyné tokája idegesen megrezzent. — Csak nem akar a fiatalokkal lakni?

— Nem... dehogys.

— Na látja! Abból örökös csetepaté lenne. Jól kihasználnak, dolgozhatnak rájuk ingyen.

— Ilyet már ne tessék mondani, hogy az én Terim... — mondta megbántva Gazsiné. — S a vóm is micsoda egy rendes ember. Nagyon is a javamat akarja. „Így mama”, „úgy mama”. Megadja nekem, ami jár. A lakásom meg nem is kell nekik. Van a vómnek... Garzon! Az van neki. — Örült, hogy eszébe jutott a szó, mert sokszor kipereg a fejéből, akár-hogy erőlteti, nem jön a szájára. — Garzon. Abba hurcolkodnak.

Megállt a beszédében, bántotta, hogy az asszony meg se kérde, ki vette el a lányát. Mégiscsak itt élt velük esztendőig, vasárnaponként is csak annyi időre mozdult el hazulról, amíg elhozta a gyereket az öregasszonytól.

Ez jut most eszébe Gazsinénak, amikor újra megszólal:

— Fürdőszobájuk is lesz Terikének.

— Mondtam én mindig, hogy nem kell őt féltetni — mondja Micskeyné, s a tükrök elé ül, vattát márt valami homályos folyadékba azzal törli el az arcát, amely így csupaszon keletlen cipőhöz hasonlít.

Még mindig nem kérde, kihez ment férjhez Terka. Biztos azt hiszi, hogy csak úgy bal kézzel...

— Hát Rózám, mondja meg végre mi a szándéka? —

Micskeyné fúrge ujjakkal szánkázik végig az arcán, paszkolja, csipkedi. — Halljuk! A lányához nem akar menni. Szerintem nagyon helyesen! Kapok én lányt, csak hát... Én magát szeretném. Mihez akar kezdeni, amit többre tart, mint a nyugalmat, jó ellátást, tisztességes fizetést? — kérdezte az asszony, és ceruzával vonalat húzott az egyik szeme fölé.

— A Hazai Fésűsbe megyek — mondta gyorsan Gazsiné.

— Hová?

— A Hazai Fésűsbe. Az egy textilgyár.

— Azt én tudom — mondta az asszony, s Gazsiné a hangszívből érezte, hogy fogalma sincs róla, csak bámul rá a püderes szempilláival.

— A lányom is biztatott. „Mama, ott kéne magának megpróbálni... Kár a maga ügyességét konyhában elcsurgatni. Miért szolgálja tovább?” Ezt mondta az én lányom... Meg mások is mondták. — Már bánta, hogy eljött. Legjobb lett volna levelet küldeni, hogy tudatom, én üzembe állok, tessék helyette Gurkánét hívni, aki érti a konyhát, papszakácsné volt, csak a kezeire kell nézni, mert locsog a zsír a lábasban, különben rendes asszony, nincsen senkije...

— Úgy látszik, mégis nekem volt igazam — szólal meg Micskeyné, aki végre megrajzolta a másik szemöldökét is.

— Teri ültette ezt a fejébe, hogy megszabaduljon magától.

— Úgy tetszik beszélni, mintha a tulajdon lányom nekem ellenségem lenne. Pedig hát nagyon is jól gondolják Mert a vóm...

— Ki a maga veje, halljuk! Miért kell harapófogóval kihúzni magából?

Még hogy öbelőle harapófogóval kell kihúzni?! Hiszen nem is kérdezi. Nem is kíváncsi rá. Gazsiné hüvelyk- és mutatóujját végighúzta a szája szélén.

— Mernők — mondta jóval hangosabban, mint ahogy akarta.

— Mernők? Na ne mondja! Talán technikus?

— Nem, mernők!

— Hát gratulálok — felelte ingerült nyájassággal Micskeyné. — Megmondtam én, hogy nagy nő lesz Terikéből.

Gazsiné ujjára tekerte a zsebkendőjét, oly szorosan, mintha vérzést állítana el.

— Nem lett nagy nő — mondta csendes diadallal. — Eppen hogy nem. Ott dolgozik tovább a kártyalóban. Aztán tanulni fog. Akarja a vóm, mert feje az van hozzá...

— Nagyszerű — jegyezte meg az asszony, és egymásra néztek. Türelmetlenül, majdnem haragosan. — Maga tudja... Csak aztán meg ne bánja — és érezte, hogy a homlokán ráncba szalad a bőre. „A, nem érdemes — nyugtatgatta magát —, nem érdemes izgulni.”

— Nincs már itt annyi munka, mint a maga idejében — szólalt meg újra. Mert mégse akarta kezei közül kiengedni Gazsinét, aki biztos csak arra vár, hogy kérélje, körüludvarolja. Az kell neki.

— Egy ilyen ügyes asszony fél kézzel elvégzi a dolgát. Nna... ugye, hogy igazam van? Megeszi ezt a kis háztartást...

Gazsiné nem válaszol.

Meddig kunyeráljon... Már viszket az orra, mindig viszket, ha felbosszantják. De hát ilyen asszonyt nem kapni manapság. Hajnaltól talpon van, semmi sem sok neki. Még a függönyöket is maga mossa, vasalja, s ötször napjában le lehet szalasztani a harmadik emeletre.

— En nem akarom erőltetni, de gondolja meg jól. Központi fűtéses szoba. Finom koszt... Tisztán megmarad magának a fizetése.

— Hát... — Gazsiné fején átvillan, vajon beleszokik-e abba az új munkába. Mert idő kell, amíg megszokik az embert, beletanul. — Hát... — mondja még egyszer és sóhaj.

— Ide hallgasson Róza...

— Margit vagyok! — kapja fel a fejét Gazsiné, és olyan erővel nyomja le a kilincset, mintha minden tiltakozása a tenyerébe futott volna. Már kint is van, végigtrappol a szobákon... — Még hogy Róza! Van nekem becsületes nevem! — kiáltja bele a politizozott, fényes bútorkba, csipkés függönyökbe. Megáll a lépcsőházban, egyre mormolva, fújva. — Róza... még mit nem!